

„RAČTE TO PODEPSAT LIBOVOLNOU ŠIFROU.“

(Exkurs I – Capri 1921)

V létě 1921 se Masaryk intenzivně zabýval problematikou Podkarpatské Rusi a pracoval též na její připravované ústavě, studoval mj. související otázky právního postavení této země a tamní sociální a národnostní problémy. Když 25. června 1921 prezidentův sekretář Vladimír Kučera referoval kancléři Přemyslu Šámalovi do Prahy o průběhu prezidentova pobytu, ve třetím bodě své zprávy rozvedl některé okolnosti, jež osvětlují námi sledované téma. Kučera mj. hlásil: „Pan president pracuje teď na Podkarp. ústavě. ‚Vedlejším produktem‘ je jeho kritika Weyrovy ‚Soustavy čsl. Práva státního‘, které knihy pan president při práci užívá. Dal mi hlavní rysy své kritiky, které mám sestylisovat v článku a požádat Vás, abyste jej někde dal uveřejnit; ovšem ne pod jménem pana presidenta. ‚To musíte vzít na sebe‘, usmíval se pan president, když končil. Tuším, že nějaká libovolná šifra postačí; já zatím pociťuju hrůzu při myšlence, že bych zase ‚měl být vláčen tiskem‘, třeba jen jako ‚K‘. Teď teprve pochopuji, proč lidé píší pod pseudonymem; myslíval jsem, bláhový, že je to z romantismu. Ale je to jistě z hrůzy.“⁶

Jak z Kučerových poznámek vyplývá, Masaryk tedy načrtl hlavní body a myšlenky svého posudku Weyrovy práce a pověřil dr. Kučera jejich rozpracováním a doplněním. Připravený text nakonec prezident přehlédl a upravil do konečné podoby. Jak ještě uvidíme, nešlo o scénář ojedinělý, spíše o charakteristickou ukázkou spolupráce autorského týmu Masaryk–Kučera.

Ve své další zprávě do Prahy Kučera ještě dodal další podrobnosti. Ohledně otištění článku totiž kancléře Šámala na závěr svého hlášení informoval: „V nejbližší době pošlu ten článek o Weyrově Soustavě česl. Práva státního, napsaný podle poznámek páně prezidentových; má se to někde uveřejnit. Myslím, že by byla nejlepší Tribuna, po případě Právník, vezme-li ho. (Tuto pochybnost vyslovuji ovšem vzhledem k tomu, co moje stylistika dovedla pokazit na nadhozených myšlenkách pana presidenta.)“⁷

6 AKPR, sign. T 1165/22, sl. Neprotokolované r. 1921, zpráva V. Kučery P. Šámalovi z Capri č. 9 z 25. 6. 1921.

7 AKPR, sign. T 1165/22, sl. Neprotokolované r. 1921, zpráva V. Kučery P. Šámalovi z Capri č. 10 z 4. 7. 1921.

V následujícím dopise se Kučera také dotkl velmi důležité věci, totiž podpisu posílaného článku. Hned v prvním bodě své zprávy píše: „Odvolává se na posl. odstavec zprávy č. 10, posílám dnes článek o Weyrově ‚Soustavě čl. práva státního‘, jak byl panem presidentem definitivně upraven, s prosbou o uveřejnění. Až vyjde, prosím o zaslání jednoho exempláře dotyčných publikací (Tribuny, Právníka nebo kam jinam to umístíte; dovoluji si opakovat, že ovšem autorství páně presidentovo musí zůstat utajeno a nesmí se tudíž také v podpisu článku projevit. Račte to podepsat libovolnou šifrou).“⁸

Z Kučerových pokynů je zřejmé, že se snažil prostřednictvím Kanceláře prezidenta republiky umístit text do tisku tak, aby Masarykovo autorství zůstalo utajeno. Dokonce dal Šámalovi plnou volnost ve volbě podpisu, resp. zvolené šifry a vlastně i ve volbě časopisu. Jak již bylo uvedeno, Masarykova stať vyšla nakonec nepodepsaná 20. července 1921 v listu *Tribuna*. Tento případ zároveň dobře ukazuje, že i když Masaryk své novinové šifry většinou volil s rozmyslem a jistým záměrem,⁹ nebylo tomu tak ve všech případech a je nutno v této věci zachovávat obezřetnost. Zvolený podpis nebo šifra tak rozhodně nemůže být automatickým vodítkem nebo dokonce dokladem Masarykova autorství, neboť – jak jsme viděli – byla někdy volena zcela libovolně jinými lidmi. Z výše citovaného dopisu Vladimíra Kučery jsem si také dovolil vypůjčit název této podkapitolky a vlastně i celé knížky.

Kromě Kučerových poznámek Masarykovo autorství ovšem přesvědčivě dokládají též další dochované archivní dokumenty. V Masarykově archivu se totiž nachází jak původní rukopisný koncept napsaný Vladimírem Kučerou, tak i strojopisný přepis textu s Masarykovými vlastnoručními opravami a přepisy konečného znění článku.¹⁰ Snadno si tak můžeme ověřit, nakolik Masaryk Kučerův text ještě pozměnil a přepracoval. Z porovnání vyplývá, že Kučerův podíl na prezidentových textech rozhodně nebyl marginální a směle tak můžeme Vladimíra Kučera označit za jejich spoluautora. To ostatně dokládají i další příklady prezidentovy literární spolupráce s jeho osobním tajemníkem.

Zcela zjevné je to i v případech jiných textů, které Masaryk s Kučerovou pomocí napsal v roce 1921 též na Capri. Na počátku dvacátých let se prezident soustavně zabíral ruskou otázkou, mj. i v souvislosti s krizí v sovětském Rusku, která přerostla

-
- 8 AKPR, sign. T 1165/22, sl. Neprotokolované r. 1921, zpráva V. Kučery P. Šámalovi z Capri č. 11 ze 7. 7. 1921.
- 9 Určitý vnitřní smysl měly např. Masarykem používané šifry V. S., Č. P., S. nebo S. P. K tomu srov. záznam prezidentovy archivářky dr. Anny Gašparíkové z 15. 5. 1933, když s prezidentem hovořila o jeho recenzi Hitlerovy knihy *Mein Kampf*, uveřejněné pod šifrou V. S. v *Prager Presse*. A. GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, s. 201.
- 10 AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. L-41, k. 600. Na spisu je navíc datum 7. 7. 1921 a jednoznačná poznámka: „T. G. M.: Několik poznámek k Weyrově ‚Soustavě čl. práva státního‘ [Text v definitivní redakci pana presidenta, zasláný do Prahy zprávou č. 11 z 7. července 1921]“.

v obrovskou humanitární katastrofu. Také palčivý problém ruských uprchlíků vyžadoval řešení celoevropského rozměru. Československo se v této věci přihlásilo ke svému podílu a aktivně se zapojilo do pomoci strádajícímu Rusku a jeho občanům. Již od počátku roku 1921 byla v ČSR organizována pomocná akce a v srpnu vyzvala československá vláda k peněžní sbírce pro Rusko. Celkově bylo shromážděno 37 milionů korun, z toho vládní subvence činila deset milionů. Od podzimu 1921 byl také organizován přesun ruských studentů a dalších uprchlíků do Československa, kde pro ně postupně vzniklo několik středních a dokonce i vysokých škol.

V červenci 1921 se na osobnosti evropské i americké kultury a politiky obrátil slavný spisovatel Maxim Gorkij s výzvou o pomoc ruskému lidu ohroženému hladomorem. Tento dopis obdržel též Masaryk. Gorkého výzvu a kritickou situaci Ruska prezident reflektoval v otevřeném dopise ministru zahraničních věcí Edvardu Benešovi z 28. července, v němž mj. zdůraznil potřebu koordinace pomoci v evropském měřítku a také nezbytného zapojení ruského státu, což však představovalo velký komunikační a organizační problém. Bez jeho vyřešení však nebylo možné dopravit potraviny a základní životní potřeby hladovějícím.¹¹ Svě názory na tuto problematiku Masaryk rozvedl v obsáhlém memorandu Pomoc Rusku Evropou a Amerikou, které napsal na počátku roku 1922. Memorandum bylo vytištěno v češtině, angličtině a francouzštině a jako soukromé a důvěrné bylo rozesláno spojeneckým vládám.¹²

Jestliže Masaryk v dopise Edvardu Benešovi poukazoval na nezbytnost zajistit distribuci potravinové a materiální pomoci v chaosem zmítaném Rusku, stejné problematice věnoval též několik svých dalších úvah. Čas promýšlet ruskou otázkou a aktuální možnosti jejího řešení našel právě na Capri. Na základě několika připravených bodů pověřil v létě 1921 svého tajemníka Vladimíra Kučeru přípravou článku pojednávajícího o poměrech v sovětském Rusku. Nutno říci, že Kučera tento úkol nepřijal s nadšením. Především ho tížila skutečnost, že o tomto problému toho moc neví, a měl velké pochybnosti, zda dokáže prezidentovo přání vůbec splnit. Svě rozpoložení nad obtížným zadáním mohl Kučera stěží vyjádřit plastičtěji než ve svém dopise kancléři Přemyslu Šámalovi, kterému nejprve referoval o svém úkolu zpracovat posudek již zmiňované Weyrovy práce *Soustava československého práva státního* a poté pokračoval: „A zrovna à tempo do této mé grafofilské nálady mi rozkázal pan president napsat článek o bolševictví (proč mne Bůh trestá; vim o problému bolševictví jen tolik, že je to ruský, podle jiných ale made in Germany vynález), k němuž nemám naprosto žádného vědeckého poměru osobně. Jedinou útěchou mi je – kromě toho, že z napsání nějak sejde – že se o bolševictví píše už 4. rok v novinách i mimo ně a že tedy snad psaní o něm je vlastně jeho raison d'être.

11 Dopis otištěn např. v T. G. MASARYK, *Cesta demokracie*, II, Praha 2007, s. 71.

12 K tomu srov. T. G. MASARYK, EDVARD BENEŠ, *Otevřít Rusko Evropě: ruská otázka v roce 1922*, Praha 1997.

Kdyby to aspoň bylo v Praze, tam bych už v ‚holubníkách‘ pana presidenta si našel chybějící moudrost a politickou erudici, ale tady, na téhle svojí Elbě! ‚Leiden eines jungen Sekretärs‘ nazvu svůj první román.“¹³ A k tomu ještě v souvislosti s prezidentovou paralelní prací nad ústavou Podkarpatské Rusi dodal: „Pan president teď, co má na mysli tu Podkar. Rus, je vážnější, neprozpěvuje, nehvízdá, málo na nás mluví. Nešťastná země, ta Karp. Rus. Kdyby na její ústavě nelpělo také tolik stop práce pp. Dr. Schieszla a Dr. Křováka, postoupil bych ji hned Leninovi. Můj článek o bolševictví by se aspoň mohl pohybovat na reálnější půdě.“¹⁴

Vlastní náčrt článku připravil Kučera v české i německé verzi, neboť prezident si přál – patrně kvůli většímu dopadu na veřejnost – text uveřejnit v listu *Prager Presse*, využívaném také k informování ciziny. Článek nazvaný Kučerou v původní české verzi Sověty, bolševictví a komunism vycházel z již zmíněného prezidentova zájmu o praktickou stránku případné pomoci v Rusku, to znamená, všiml si v první řadě katastrofálního stavu ruských komunikací a neutěšených poměrů v administrativě. Na základě „zpráv od jednoho obchodníka, který se právě vrátil z jihu sovětského Ruska“, článek líčil dezolátní stav ruského hospodářství a také narůstající rozpory mezi bolševickými vůdci. Vzhledem k vážnosti situace byl dokonce naznačován brzký ozbrojený konflikt mezi stoupenci Lenina a Trockého, zastánce tzv. permanentní revoluce. V textu doslova stálo: „Z politického hlediska se jeví stále zřetelněji rozdíl mezi radikálními bolševiky a extrémními komunisty, mezi směrem Leninovým a Trockého a protiklad mezi bolševismem a komunismem je stále zřetelnější už i v tomto slovním vyjádření. Lid je přesvědčen, že mezi oběma vůdci dojde k ozbrojenému konfliktu, přičemž Trocký se může opírat o své výborně vycvičené a dobře zabezpečené komunistické vojenské jednotky, ve srovnání s bolševickými vojáky, živořícími ve skromných podmínkách jako gardové oddíly.“

Odkud Vladimír Kučera čerpal své znalosti o ruském prostředí, ozřejmuje bližší pohled do materiálů Masarykova archivu týkajících se sovětského Ruska. Mezi nimi je zařazena též zpráva čs. generálního konzula v Terstu Jana Šeby ministerstvu zahraničních věcí z 15. června 1921, popisující detailně vnitřní stav Ruska, stav průmyslu a komunikací, stav sovětského vojska, náladu obyvatelstva atd. Šeba svůj referát opíral o rozhovory s ruskými uprchlíky a válečnými zajatci, kteří připluli do Terstu na německé lodi Wigberg společně s německou repatriční misí.

Tuto zprávu měl k dispozici i prezident na Capri, jak dosvědčuje nejen úřední rozdělovník, ale zvláště vlastní Masarykovy výmluvné poznámky na dokumentu: „Bolševism 1921 léto. (Bolševism : kommunism!, Lenin : Trockij)“. Mnohé z uváděných informací se posléze téměř doslovně ocitly i v Kučerově, resp. Masarykově článku. Podobně byly např. využity i zprávy čs. vyslanectví v Berlíně o cestě

13 AKPR, sign. T 1165/22, sl. Neprotokolované r. 1921, zpráva V. Kučery P. Šámalovi z Capri č. 9 z 25. 6. 1921.

14 Tamtéž.

OBR. 08

Právník a diplomat Vladimír Kučera působil v letech 1921–1929 jako tajemník prezidenta republiky. Snímek z cesty TGM na Capri, momentka z lodi v Neapoli 28. května 1921. Zleva: T. G. Masaryk, Vladimír Kučera, Jan Šeba a Julius Kovanda

říšského poslance Oscara Cohna do sovětského Ruska, kde sondoval možnosti dodávek německého zboží, obchodní výměny apod.¹⁵

Masaryk později Kučerův koncept přehlédl, opravil a doplnil. Podle prezidentova přání byl článek následně uveřejněn německy v *Prager Presse*;¹⁶ otištění zařizoval vedoucí politického odboru KPR dr. Josef Schieszl. Poznámky na dochovaných archivních dokumentech pak nezvratně dokazují nejen Masarykovo autorství, ale pomáhají též zmapovat detailnější genezi tohoto textu.¹⁷ Porovnání Kučerových konceptů s finální podobou článku pak ukazuje, že Masaryk provedl jen menší stylistické opravy, zatímco jádro textu použil v podstatě beze změny.

Další dva příklady pomohou dokreslit jinou rovinu spolupráce prezidenta Masaryka s Vladimírem Kučerou – tentokrát však již poněkud jednostrannější. Jiné články totiž vznikaly v podstatě jako diktáty prezidentových myšlenek, to znamená, že Kučera zaznamenal tok prezidentových úvah a rozepsal nejdůležitější body v souvislý text. Ten posléze stylisticky upravil a sjednotil. Takto připravené texty pak do konečné podoby upravil sám Masaryk. Tyto články jsou však pro nás zajímavé i dalšími okolnostmi, provázejícími otištění v denním tisku.

Na Capri se prezident rozhodl, že je potřeba vyrovnat se s několika publikacemi, jež se zabývaly historií osvobození, a nesly se v polemickém duchu vůči zahraniční akci vedené Masarykem. Mezi ně patřila kniha Josefa Düricha *V českých službách* a též publikace Dürichova zetě Karla Horkého *Vlast*, obě vydané v roce 1921.¹⁸ V červenci 1921 tak TGM pověřil svého tajemníka Vladimíra Kučeru, aby zaznamenal hlavní myšlenky kritické úvahy nad Dürichovou knihou. Ten však nebyl pokynem příliš nadšen. Kancléři Šámalovi totiž mimo jiné referoval: „Nejsem s to se dostat ke klidnější práci. Jen tak vždycky to denní vyřídím (a to už teď od soboty jsem neměl čas jít se aspoň vykoupat), a když už se těším na oddech, zase dostanu novou knížku nějakou přečíst a referovat. Teď nejnovější kritika o brožuře Dürichově *V českých službách*. Z toho mám teprve radost.“¹⁹ Kučera

15 K tomu viz AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. R, k. 520, sl. Rusko, bolševism 1921.

16 Aus Sowjetrußland, *Prager Presse* 14. 7. 1921, s. 1, nepodepsáno. Otištěno též v T. G. MASARYK, *Cesta demokracie*, II, Praha 2007, s. 64–66.

17 AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. L-41, k. 600. Rukopisný koncept V. Kučery perem v němčině s názvem „Aus Sowjetrußland“ a v češtině s názvem „Sověty, bolševictví a komunism“; AKPR, sign. T 22/21, list T 872/21. Strojopisný opis Kučerova textu v němčině s vlastnoručními Masarykovými opravami a doplňky. Na dokumentu je poznámka dr. Kučery z 3. 7. 1921 tužkou: „Budiž uveřejněno v Prager Presse. (Rozkaz pana presidenta z 2. 7. 21)“ a cizí rukou je perem připsáno: „opis převzal dr. Schieszl a zařídí uveřejnění v Prager Presse 12/7 21“.

18 KAREL HORKÝ, *Vlast*, Klášter nad Jizerou 1921; JOSEF DÜRICH, *V českých službách. Vypsání mého pobytu za hranicemi 1915–1918*, Klášter nad Jizerou 1921.

19 AKPR, sign. T 1165/22, složka Neprotokolované r. 1921. Zpráva V. Kučery z Capri č. 11 ze 7. 7. 1921.

pak prezidentův diktát rozpracoval v celistvý text a zaslal jej do Prahy kancléři Šámalovi. Ten ho měl předat Edvardu Benešovi a Vasilu Škrachovi.²⁰

Článek však zůstal ležet nevyužitý až do prosince, kdy se Masaryk rozhodl ještě reagovat na knihu Karla Horkého vydanou krátce předtím. K tomu ovšem použil již zmíněného Kučerova textu, který jen drobně upravil, doplnil o další pasáže a spojil oba texty do jednoho článku.²¹ Ten pak vyšel až krátce před vánočními svátky v *Času*.²² Redakce k němu připojila ještě tento úvod: „O Horkého Vlasti jsme již psali a slíbili jsme, že se k ní ještě vrátíme. Nyní se nám dostalo od osoby do všech podrobností našeho zahraničního odboje výborně zaslíbené informace, jež níže otiskujeme. Dvojice Horký – Dürich je jimi postavena do pravého světla.“ Zmínka redakce o osobě zaslíbené do všech tajů zahraniční odbojové akce byla jistě výmluvná a mohla napovědět i Masarykovým odpůrcům, kdo byl asi skutečným pisatelem článku.

Navíc se v textu objevily i pasáže svědčící o tak detailní znalosti konkrétních reálií, jakými mohl být vybaven málokdo jiný nežli Masaryk. Prezidentova reakce a jeho hodnocení Dürichovy i Horkého činnosti za války však celkově bylo, jak to již v polemikách občas bývá, neobjektivní a místy i zbytečně osobně vyhrčené.²³

-
- 20 AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. L-41, k. 600. Rukopisný koncept a strojopisný opis textu hodnotící Dürichovu knihu *V českých službách*, napsaný V. Kučerou. Na vloženém listu s hlavičkou KPR je Kučerova poznámka: „Kritika Dürichovy knížky poslána panu kancléři pro dr. Beneše a taj. Škracha kurýrem dr. Pacákem 30. 7. 21.“
- 21 AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. R, k. 445. Strojopisný koncept článku s vlastnoručními Masarykovými opravami, nedatováno; AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. L-45, k. 604. Strojopisný průklep konečného znění textu; na okraji dokumentu je poznámka „Konečná úprava pana presidenta“ a na obale spisu je připsáno: „Diktát p. p. z 19. 12. 1921.“
- 22 „Vlast“, *Čas* 23. 12. 1921, s. 2, nepodepsáno. Otištěno též v T. G. MASARYK, *Cesta demokracie*, II, Praha 2007, s. 193–196.
- 23 K tomu srov. ŠTĚPÁN FILÍPEK, *Karel Horký – rytíř ulice. Život a dílo novinářského buřiče*, Praha 2015, zvláště s. 391–393.